

Hakemli Makale / Refereed Article

Geliş Tarihi / *Received*: 03.10.2016 • Kabul Tarihi / *Accepted*: 03.11.2016

Kent Kültürü ve Değişen Kent Kavramı*

Yasemin HAYTA**

Öz

Günümüzde kentler, küreselleşme ile birlikte önemli değişimler yaşamaktadır. Kent toplumsal ve siyasal aşamaları şekillendiren bir faktördür. Sanayileşmenin etkisiyle kentte nüfus artarak, nüfus artışının neden olduğu ciddi sorunlar da meydana gelmiştir. Kentlerde son yıllarda artan nüfus nedeniyle kentsel yaşam tarzı dünyaya hâkim olmuştur. Nüfus artışı ile birlikte artan sorunlar kentleri şekillendirmekte ve çözümler de yetersiz kalmaktadır. Küreselleşme olgusunun kent kültürü üzerindeki etkileri ise bütünleşme, standardize olma konusunda kentin mevcut kültürünü ve kültürel mirasını koruyamaması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Küresel kültürün dünya üzerindeki kentleri tekdüze hale getirdiği öne sürülmektedir. Bu çalışmada değişen dünyada kültür kavramı ve kentlerdeki yansımaları üzerine çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kent, Kültür, Küresel Kültür.

Urban Culture and Changing Urban Concept

Abstract

Today cities, globalization, along with significant changes. Urban is a factor that shaped social and political stages. The effect of instrument for industrialization in the city increased in population, and the serious problems caused by population growth. Cities in recent years due to the growing population of urban lifestyle has been dominating the world. Population growth increased along with the cities of şekillendirmekte and solutions to problems. The phenomenon of globalization is integration impacts on urban culture, the current culture of the city and to standardize cultural heritage on protect is emerging in the form of. Global cities of the world of culture become uniform. In this study, the concept of culture in a changing world and tried urban reflections.

Keywords: Urban, Culture, Global Culture

* Bu makale Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ABD Doktora Tezinden türetilmiştir.

** Arş. Gör. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Öğretim Üyesi,
ysaracbasi@beu.edu.tr

GİRİŞ

Kent; toplumsal, siyasal, yönetsel ve ekonomik alanların bütün vatandaşlar için var olduğu yaşam alanıdır¹. Kent kavramı; kentli insanı çevreleyen ve ondan etkilenen tüm boyutları içermektedir. Buna ilave olarak geniş kapsamda tanımlanması gereken bir nitelik taşır. İnsanların yaşamlarını belirli bir toprak parçası üzerinde sürdürdüklerinden bu mekân parçasına “kent” ya da “köy” adı verilmekte olup kent ve köy kavramları her zaman birbirinden kesin çizgilerle ayıramamaktadır². Bu iki mekân birimi arasındaki temel farklılıklar açıklanmaya çalışılarak terimleri netliğe kavuşturmak için uğraşılsa da, farklılıkları ifade ederken kenti yalnızca kalabalık bir yerleşim birimi olarak açıklamak, yeni bir ekonomik teşkilatlanma ve değişmiş bir fiziki çevre olarak belirtmek de yeterli değildir. Çünkü kent aynı zamanda insanın davranış ve düşüncelerini de etkileyen farklı bir sosyal düzeni ifade etmek için kullanılmaktadır³.

Kent kavramı sadece fiziki bir mekân ve nüfus tanımı olmanın ötesinde bir anlama sahiptir. Aynı zamanda köklü yapılanmalar sürecini ifade etmekte olduğundan, kent hakkında çalışmalar ve araştırmalar birçok farklı disiplin tarafından yapılmaktadır. Bu nedenle kent, çok boyutlu ve sınırları kesin olmayan bir çalışma alanı olup, kent kavramının tek bir tanımla açıklamaya çalışmak belirtildiği üzere kentin çok boyutlu bir unsur olması ve farklı zaman dilimlerinde, toplumdan topluma değişmesi sebebi ile oldukça güçtür. Yapılan tanımlamalar birleştirildiğinde kentin tarımsal olmayan üretim yapıldığı, kontrol fonksiyonlarının toplandığı, belirli büyüklük, heterojenlik ve bütünleşme düzeylerine ulaşmış bir mekân olması ön plana çıkmaktadır.

Kent kültürü; kent bünyesinde yaşayan insanlarca, ortak bir paydada buluşularak üretilen maddi veya manevi değerlerin oluşum sürecidir. Asıl olan unsur kente dair bir hafızanın oluşması ve üretilen kültürel çıktıların kentli insanlar aracılığı ile anlamlı hale gelmesidir. Diğer bir görüşe göre ise kent kültürü, farklı gelenek ve göreneklerden, farklı kültürlerden gelen kişilerin, bireysel hak ve sorumluluklarının bilincine vararak, yaşadıkları kente özgün görgü ve nezaket kuralları çerçevesinde birlikte yaşama kültürüdür. Dolayısıyla kent kültürü dendiği zaman; her kente ait farklı yorumlar ile kendine has özellikler taşıyan, fiziksel, kültürel, sosyo-ekonomik, biçimsel ve tarihsel unsurlarla şekillenen; kentliler ve onların yaşam biçimlerinden oluşan, sürekli gelişen ve sürdürülebilir kent kavramını yaşatan, geçmişte de gelecekte de yer alan süreçte meydana gelen anlam yüklü bütünlük anlaşılmaktadır.

¹ Kıvılcım Akkoyunlu, “Sürdürülebilir Kent”, *Kent ve Politika: Antik Kentten Dünya Kentine*, Der: Ayşegül Mengi, Ankara, İmge Yayınevi, 2007, s.11-26.

² Ruşen Keleş, *Kentleşme Politikası*, İmge Kitabevi, Ankara, 2002, s.89.

³ Hikmet Kavruk, *Anakente Bakış*, Hizmet İş Sendikası Yayınları, Ankara, 2002, s. 65.

1. Kültür Kavramı

Kültür kavramı olarak bilimsel araştırmalarda en çok üzerinde durulan kavramlardan biridir. Sosyoloji, antropoloji, tarih vb. alanlarda insan olgusu gerek bireysel gerekse toplumsal olarak ayrıcalıkları, benzerlikleri ve değişkenlikleri ile yerel ve evrensel boyutlar ile ele alınmaktadır.

Kültür kelimesini kavramsal olarak açıklayabilmek için ortaya çıkış dönemine ait görüşler incelendiğinde “tarım” ile ilgili anlamı üzerinde birleşmektedir. Dilbilimciler “kültür” sözcüğünün kökeninin Latince toprak kültürü anlamına gelen edere-cultura sözcüğüne dayandığını ileri sürmektedir⁴. Farklı bir diğer görüş ise kültür kelimesinin kökenini Latince ikamet etmek, yetiştirmek, korumak gibi anlamlara gelen colere sözcüğünden meydana gelen cultura kelimesi olduğunu savunur⁵. Colere sözcüğü; işlemek, onarmak, inşa etmek, bakım ve özen göstermek, ekip biçmek iyileştirmek, eğitmek gibi anlamlara gelmektedir. Kültür kelimesinin temelde tarım ile ilgili anlamı daha sonra kazandığı diğer anlamlar ve kullanımları etkilemektedir⁶. Kültür kelimesi 15. yüzyılın başlarında İngilizceye culture olarak geçmiş ve çiftçilik, genellikle tarım içerikli anlamlarda kullanılırken 16. yüzyıldan itibaren anlamı insan gelişimini de içine alacak şekilde genişlemiştir. Fakat kelimedeki en köklü değişim soyut kavramların yüklenmesinden sonra gerçekleşmiştir. Bazı çalışmalarda kültür teriminin, insanın yetiştirilmesi, işlenmesi, eğitilmesi anlamında ilk kez kullananların Romalı filozoflar Cicero ve Horatius olduğu belirtilmektedir⁷. Cicero tarafından cultura animi şeklinde kullanılan terim insan nefsinin terbiyesi anlamına gelmekte ve kültür kelimesi aynı anlamıyla insanın gerekli bilgileri edinerek akıl yürütme, belli ilkelere göre davranma, nefesine hâkim olma, kişilik sahibi olma hali için bugün de kullanılmaktadır⁸. Kültür kelimesinin soyut anlam kazanmış halinin kullanımı ile ilgili literatürde farklı görüşler de mevcuttur. Moles,⁹ kültür kavramının ilk olarak 1793 basımlı bir Alman sözlüğünde kullanıldığını belirtirken; Güvenç,¹⁰ “culture” sözcüğünün ilk olarak Voltaire tarafından, insan zekâsının oluşumu, gelişimi, geliştirilmesi, yüceltilmesi anlamında kullanıldığını, bu kullanımın ardından Almanca diline geçen sözcüğün Alman dili sözlüğünde “cultur” olarak yer aldığını belirtmektedir. Bir diğer çalışmada ise kültür kelimesinin soyut anlamlı kökeninin Aydınlanma çağına dayandığı ifade edilmekte, kavramın ilk kez 1718’de Dictionnaire de

⁴ Vadim Mejuyev, *Kültür ve Tarih*, (S. H. Yokova, Çev.), Başak Yayınları, Ankara, 1987, s.98.

⁵ Raymond Williams, *Anahtar Sözcükler: Kültür ve Toplumun Sözvarlığı*. (S. Kılıç, Çev.), İletişim Yayınları. İstanbul, 2005 (Orijinali 1976’da yayımlanmıştır) s. 106-107.

⁶ Özlem, Doğan, *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*, İstanbul: İnkilap Y., İstanbul, 2000, s. 141.

⁷ Özlem, a.g.e., s.142

⁸ Özlem, a.g.e., s.143.

⁹ Abraham Moles, A., *Kültürün Toplumsal Dinamiği*. (N. Bilgin, Çev.). İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1983, s. 1.

¹⁰ Bozkurt Güvenç, *İnsan ve Kültür*. (9.bs.). İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002, s.96.

l'Academie française'de yer aldığı ve genellikle “sanat kültürü”, “yazın kültürü”, “bilim kültürü” gibi bir tamlayıcı ile birlikte kullanıldığı ileri sürülmektedir¹¹.

Kültür kavramının tarihsel gelişimine bakıldığında kültür kelimesinin üç kullanımı dikkat çekmektedir. İlk olarak, 18. yüzyıldan itibaren zihinsel, manevi ve estetik gelişime ilişkin genel bir süreci anlatan kültür; ikincisi özel ya da genel biçimde kullanılan bireyin, toplulukların ya da toplumun yaşam biçimini anlatan kültür ve üçüncüsü ise düşünsel ve sanatsal etkinliğin ürünleri anlamında kullanılan kültürdür. Üçüncü kullanımın birinci kullanımın bir uygulaması olduğunu ileri süren Williams düşünsel ve sanatsal ürünlerin zihinsel, manevi ve estetik gelişimin sonuçları olduğunu belirtmektedir¹².

Emile Durkheim'a göre organik bir bütün olan toplum yapısını belirleyen üç temel unsur bulunmaktadır; İletişim, insanın iradesi dışında toplum yaşamını belirleyen dış koşullar, örf-adet, ahlak, hukuk gibi normatif kurallar. Durkheim'i izleyen Radcliffe Brown'a göre de her toplum kültürü tümü ile özgün bir sistemdir ve sistemsiz olarak ele alınmalıdır. Bu yapısal-işlevsel kavrama göre kültür kavramını içinde bulunduğu sosyal sistem belirlemektedir. Sistemin parçaları arasındaki işlevsel bağımlılık sosyal ilişkileri de tayin eder¹³. Gökalp, kültürü en eski dönemlerden başlayarak belirli bir toplumun tarihi deneyimlerinin ona kazandırdığı belli bir kimlik olarak kabul etmektedir. Kültür bir doğal organizma gibi kendi kimliğine karşı gelen yabancı öğeleri dışlamakta ve kimliğini savunmakta olduğunu ileri sürer. Gökalp'e göre kültürü oluşturan en eski ana öge; ilkel inanç sistemidir, evrensel dinler geldiğinde ise halk kendi inanç sistemine uydurmaya çalışmakta ve belli bir kimlik oluşturan kültür başka bir kültür ile özdeşleşmemektedir. Bireyin kimliği oluşurken yaşamı boyunca kazandığı deneyimler kişiliğin oluşmasında etkili olduğu gibi toplumda da etkili olmakta ve köklü bir değişime uğramamaktadır¹⁴.

Peter Burke'e göre ise genel olarak kültür, toplumun paylaştığı anlamların, tutumların, değerlerin ve bunların dışı vurulduğu ya da yer aldığı simgesel biçimlerin oluşturduğu bütündür. Ortaçağın sınıflar düzeyinde seçkinlerin yüksek kültürü ile sıradan halkın kültürü Peter Burke'e göre kültür tabakalaşmasını yansıtmaktadır. Halk kültürü resmi olmayan kültür, seçkinler dışında eğitim görmemiş halk kitlelerinin, zanaatkâr ve köylü gruplarının sıradan insanların kültürü, değerleri ve davranışları olarak tanımlamaktadır.¹⁵

En geniş tanımı ile kültür kavramı UNESCO tarafından düzenlenen Dünya Kültür Politikaları Konferansı Sonuç Bildirgesi'nde yer almaktadır. Kültür; bir toplumu ya da toplumsal bir grubu tanımlayan belirgin maddi, manevi, zihinsel ve

¹¹ Galley, C., Cultural policy, cultural heritage and regional development, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, The State University of New Jersey, New Jersey, 2002, s.9.

¹² Williams, *a.g.e.*, s.110.

¹³ Emile Durkheim, *The Rules of Sociological Method*; 1895, s. 88.

¹⁴ Ziya Gökalp, *Türk Medeniyeti Tarihi*, İstanbul, 1925, s. 89.

¹⁵ Peter Burke, *Yeni Çağ Başında Avrupa Kültürü*, Çev: Göktuğ Aksent, İmge Kitabevi, Önsöz, Ankara,1995.

duygusal özelliklerin bileşiminden oluşan bir bütün ve sadece bilim ve edebiyatı değil, aynı zamanda yaşam biçimlerini, insanın temel haklarını, değer yargılarını, geleneklerini ve inançlarını da kapsayan bir olgudur¹⁶. Kültür kavramı ile ilgili iki nokta önemlidir; insan gerek doğduğu ve yetiştiği ulusal kültür ortamının gerekse evrensel kültür ortamının etkisinde kalmaktadır. İnsanoğlunun kendi kültüründen miras kalanlara yeni unsurlar ekleyerek kültürünü zenginleştirmektedir. İnsanlığa mâl olmuş kültür, evrensel kültür; bir ulusa ait olan veya kapitalizmin gelişimiyle ortaya çıkan ulus kavramının ürünü olan kültür de ulusal kültür olarak adlandırılmaktadır. Ulusal kültürü evrensel kültürden ayıran unsurlar, coğrafi alanlar, tarihsel dönemler, etnik farklılıklardır¹⁷.

Yerel kültür, ulus ve ülke ölçeğinden daha küçük insan topluluğu ve coğrafya tarafından üretilen kültürdür. Kültür kavramının sınırları bir ülkenin coğrafi sınırlarıyla kısıtlanamayacağı, birçok ülkeyi kapsayabileceği gibi bir ülkenin milli sınırları içinde çok sayıda farklı alt kültürü de barındırabilmektedir¹⁸. Bu sebeple kültür kavramı toplumsal yapı ve kurumların kendisi olmaktan çok kavramsal ve soyut bir modelidir. İsveçli antropolog Ulf Hannerz, ulus ve devletin sınırlarına sıkı sıkıya bağlı kalan kültürlerden oluşan bir dünya fikrini reddetmektedir. Ayrıca milletler üstü endüstri ve küreselleşmeden önce var olan özgün yerli kültür fikrine de karşı çıkmaktadır. Kültürün dinamik doğasına inanan Hannerz, dünyayı, kültürel etkileşim süreci vasıtasıyla yeni kültürel değişimlere ve çeşitliliğe izin veren bir milletler üstü kültürel bağlantı alanı olarak görmektedir¹⁹.

Uygur, kültür ile ilgili tanım yaparken insan unsuruna vurgu yapmaktadır. İnsanın ortaya koyduğu biçimde insanın var olduğu tüm gerçeklik kültür demektir. Kültür, doğanın insanlaştırılma biçimi, bu insanlaştırmaya özgü süreç ve verimdir. İnsan tarafından meydana getirilen her şeyin kültüre dâhil olması, insanın kendisine bakış açısından değerlerini ve amaçlarını nasıl planladığına kadar her şeyin kültürün öğeleri içinde yer aldığını belirtilmektedir. Dolayısıyla örgütler, dernekler, kurumlar, okullar kültürden sayılır ve insanlar arasındaki her türlü alışveriş, bütün maddi ve manevi yapı ve ürünler kültür olarak adlandırılmaktadır. İnsanı diğer canlılardan ayıran temel özelliğin, doğanın kendisi için önceden belirlemiş olduğu kurallar olmadan bir kültür oluşturabilme ve meydana getirdiği kültür ile kendi gelişimini ve varlığını sürdürebilme becerisine sahip olması olarak ifade etmektedir²⁰.

¹⁶ UNESCO, *Mexico City Declaration on Cultural Policies*. Erişim Tarihi: 15 Şubat 2016, UNESCO Web sitesi: http://portal.unesco.org/culture/en/files/12762/11295421661mexico_en.pdf

¹⁷ Emre Kongar, *Kültür Üzerine*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1989, s.13-32.

¹⁸ Güvenç, a.g.e., s.100.

¹⁹Ulf Hannerz, *Cultural complexity: studies in the social organization of meaning*. New York: *Columbia University Press*, 1992, s.37.

²⁰Nermi Uygur, *Kültür Kuramı*, İstanbul, 2006, Yapı Kredi Yayınları, s. 17.

Bauman'a göre de kültür insani bir eylem alanıdır. Kültürden söz etmek için insan etkinlikleri ve üretiminden de söz etmek gerekmektedir²¹. Köktürk göre de; kültür doğada hazır bir şekilde bulunmayan sonradan üretilen ve oluşturulan bir yapıdır. Dolayısıyla yapıyı oluşturan temel özne insandır. Burada yer alan düşüncelere göre insan kültürsüz, kültür de insansız düşünülemez. Bu gerçek aynı zamanda kültürün insanı yetkin bir varlık haline getirdiğini de göstermektedir²². Eagleton da Bauman'ı destekler nitelikte kültürün genler aracılığıyla aktarılmadığını ifade etmektedir. Dolayısıyla kültürü, insanın duyuş, düşünüş ve yaşayış biçimi olarak görmektedir.

Kültürün birey ve toplumla olan ilişkisinde bireyin önemine işaret eden yorumlar olduğu gibi önceliğin toplumda olması gerektiğini savunan fikirler de bulunmaktadır. Eliot, kültür teriminin bireyin, toplulukların ya da toplumun gelişimini göz önünde bulundurduğumuzda farklı çağrışımlar meydana getirdiğini belirtmektedir²³. Bireyin kültürü, bağlı bulunduğu topluluk ya da sınıfın kültürü ile alakalıdır. Topluluk ya da sınıfın kültürü ise parçası olduğu topluma dayanır. Dolayısıyla bu görüşe göre temel olan toplumun kültürü ve terim olarak kültür öncelikle toplumun tamamı ile ilişkili olarak incelenmesi gereken bir kavramdır²⁴.

Williams'a göre, tarihsel süreçte kültür kavramının kullanımındaki farklılıklar günümüzde kültür kelimesinin üç farklı şekilde kullanımıyla görülmektedir. İlk olarak; bireyin, toplulukların ya da toplumların düşünsel, dinsel ve estetik gelişimini ifade etmek, düşünsel ve sanatsal etkinliklere ve bunların ürünlerine sahip çıkmak ve son olarak bireyler, topluluklar ve toplumlar için bir yaşam tarzı, etkinlikler, inançlar ve gelenekler oluşturmaktır²⁵.

2. Kentleşme ve Kent Kültürü

Bireylerin yaşam mekânları kentlerdir. Kentler, kırsal alanları da içine alarak büyüyen, oturma-çalışma-eğlenme fonksiyonları için bireyin tüm zamanını nasıl geçireceğini planladığı, üretim ve tüketim öğelerinin gerçekleştiği mekânlardır. Değişim ve örgütlenmeyi içeren kentleşme sürecinin fonksiyonel etkisi kent yaşam tarzının ortaya çıkması meydana gelen kültürel sonuçlardır. Kentleşme kavramı; çoğunlukla sosyal değişim ile birlikte fakat esas olarak kent toplumlarındaki bireylerin yaşadığı kültürel değişimi dolayısıyla da toplumun kent kültürüne sahip olması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla kent, gelenek ve göreneklerin, örgütlü tavır ve görüşlerin toplandığı yerdir. Kültürler kentte doğar,

²¹Zygmunt Bauman, *Sosyolojik düşünmek*, (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul, 1998: Açılım Kitap. (Orijinali 1996'da yayımlanmıştır).s. 159.

²²Milay Köktürk, *Kültürün Dünyası*, Ankara: Hece Yayınları, 1996, s. 223.

²³Terry Eagleton, *Kültür Yorumları*, (Ö. Çelik, Çev.). İstanbul, 2005, Ayrıntı Yayınları. (Orijinali 2000'de yayımlanmıştır).s.46.

²⁴Thomas Eliot, *Notes Towards the Definition of Culture*, London: Faber, 1962, s. 21.

²⁵Raymond Williams, *Culture and Society: 1780-1950*. Middlesex: Penguin Books, s.80.

kentte yaşar ve kente katkı sağlarlar. Bu niteliğiyle kentler, belli bir kültürü simgelemektedirler²⁶.

Mekânsal örgütlenmenin kentleşme literatürüne yansımaları Castells'in bağımlı kentleşme kavramlaştırması ile başlamıştır. Bu görüşe göre gelişmiş ülke kenti ile az gelişmiş ülke kenti arasında bir tür bağımlılık ilişkisi söz konusudur. Bağımlı kentleşme kavramı ile az gelişmiş ülkelerdeki kentleşme kavramı; piyasa mekanizması içinde az gelişmiş ülkelerde kalkınma sürecinde kırsal ve kentsel ülkelerde modern kesimin gelişme hızı kentlerde ya da köylerde tüm emek arzına iş olanağı sağlamaktan uzaktır. Dolayısıyla da az gelişmiş ülkelerde marjinal kesim ve gecekondu doğmaktadır²⁷. Sürecin kent açısından kültürel boyutu ise; modern kültürün belirtilen ilerleme özelliklerine paralel olarak göç eden kişi veya gruplar kentte konumu kesinleştiğinde kentsel bütünleşme olgusunun tamamlanabileceği şeklinde açıklanmaktadır. Bu düşünce ile az gelişmiş ülkelerin ilerleyerek sanayileşme ve modernleşme süreçlerini yaşayacakları ve kentlerin sanayileşmiş, bütünleşmiş kentli kültürünün yer aldığı bir pozisyona gelecekleri kabul görmektedir. Fakat ilerleyen süreçlerde üretimde kalite gibi unsurların önem kazanması ile tekrar merkeze kayma başlamaktadır. Dolayısıyla az gelişmiş ülke ile gelişmiş ülke merkezleri arasındaki güç bağ zayıflamaktadır. Gelişen teknoloji ve üretim sistemlerinin etkisi ile dünyanın tamamının artık kent haline geldiğini söylemek mümkündür. Elektronik iletişim ağları, enerji ve ulaşımın gelişmesi ile dünya topyekûn kentleşmektedir²⁸.

Kentleşme; çevre, teknolojik ve ekonomik örgütlenme ile birlikte bireylerin, toplumla bütünleşmesini sağlayan ve kültürel öğelerin yerleşmesine yol açan kentleşme sürecinin doğal sonucudur. Nüfus artışı, sanayileşmenin etkileri ile birlikte ülkelerin kalkınmasında etkili olmakta ve toplumda örgütlemeye, uzmanlaşmaya ve insanlar arası ilişkilerde kentlere özgü değişikliklere yol açmaktadır. Dolayısıyla nüfustaki bu artış özellikle gelişen ülkelerde sağlıklı veya çarpık kentleşme şeklinde kendini göstermektedir²⁹. Kentsel alanlara kırsal bölgelerden gelen halk eski yaşam tarzını sürdürmektedir. Bu tarz oluşumların artması kentleri büyük köy veya kırsal alan görünümüne sokmaktadır. Bu durum kentlerde yeterince örgütlenememenin yanı sıra eğitim sistemindeki yetersizlikler, her bölgede yeterli sayıda okulun bulunmaması, iş dallarında farklılaşmanın istenilen ölçüde gerçekleşmeden sadece yatay düzeyde kalması gibi sebeplerden kaynaklanmaktadır. Bu yatay hareketlilikle birlikte kentsel alanlarda yaşanan göç ile kentte sosyal ve kültürel etkileşim ağı yarım kalmakta dolayısıyla da sosyal gruplar arasındaki uçurum artmaya devam etmektedir³⁰. Kentteki yaşam şekli ile özdeşleşen kültürel kavramlar genel olarak;

²⁶ Leyla Uçkaç, *Kentsel Tasarımın Kent Kimliği Üzerine Etkileri, Keçiören Örneği*, Ankara: Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2006, s.31.

²⁷ Aslanoğlu, *a.g.e.*, s.96.

²⁸ İlhan Tekeli, *Kentleşme Yazıları*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1982, s.334.

²⁹ Keleş, *a.g.e.*, s. 71.

³⁰ Kemal Kartal, *Kentleşme ve İnsan*, Ankara, 1978, s.6.

ailelerde yaşayan bireylerin sayı olarak azalması, akrabalık ilişkilerinde bağlılığın zayıflaması, kadının yer aldığı aile içerisinde ekonomik özgürlüğünü elde etmesi ile farklılaşan rolü ve ailenin kimi temel fonksiyonlarının toplumsal kurumlara devredilmesi olarak sıralanabilir. Aynı zamanda; tüketime yönelik harcamalarda yaşanan artış, geleneksel iş ve boş zaman değerlendirme alışkanlıkları ile komşuluk ilişkileri, dinlenme, eğlence ve benzer alanlardaki tutum ve davranışlarda meydana gelen değişiklikler olarak sıralanabilir³¹.

Bireyler arası ilişkileri değerler ve normlara göre belirleyen kültürel yapı, bir yandan idealize durumu yansıtır, diğer yandan ise toplumsal yapı doğrudan bir toplumda var olan durum ile ilgilidir. Kültürel yapı genel olarak toplum hayatı açısından olması gerekeni ifade ederken; sosyal yapı, toplum hayatında var olan durumu ortaya çıkarır³². Küçük veya büyük ölçekte bir arada yaşamlarını sürdüren insanlar kendi düşünce ve davranışlarını şekillendiren her türlü inanç, değer ve normlarına göre yaşamlarını sürdürmekte oldukları yapıyı meydana getirmektedirler. Bireylerin örgütlenme dereceleri arttıkça başta ekonomik faaliyetlerdeki çeşitlenmeler, üretim ve mülkiyet araçlarının kullanıma göre ortaya çıkan toplumsal tabakalaşma bireylerin sosyal ilişkilerini daha fazla kurallara dayandırmaktadır³³. Kent gibi büyük bir nüfus yoğunluğunun yaşadığı yerleşim alanlarında bireyler ve bireylerle toplumsal kurumlar arasındaki sosyal ilişkiler bütünü, insanların düşünce ve davranışlarında değişmelere sebep olmaktadır. Toplumdaki bireylerin önce zihinlerinde oluşan ve toplum yaşamının karmaşık yapısından kaynaklanan ilişkiler sistemine yansıyan dinamizm sürekli bir değişime yol açmaktadır. Dünyadaki pek çok ülkede ortak olarak görülen ve daha geleneksel olarak nitelenen, sosyolojik anlamda topluluk halinde yaşayan insanların sanayileşme, kentleşme ve diğer temel faktörlerin etkisiyle ilişkileri örgütlendikçe, daha fazla bir yapılaşmaya doğru gidildiği görülmektedir. Dolayısıyla büyük toplum yaşam tarzına geçildiğinde iki büyük değişim gözlenmektedir. Bunlardan ilki özgürlükçü yani genel olarak bireyselliğe dayanan, bireysel davranışların baskın olduğu ve bu sebeple bazı kültürel değerlerin uygulanmasından vazgeçildiği veya bazı değişikliklerle sürdürüldüğü durumdur. İkincisi ise bu değişimlerin toplumun yani bireylerin sosyal refah düzeylerine göre toplumsal yapıda kurumların farklılaşması ve işleyişlerinde meydana getirdiği değişikliklerdir³⁴. Toplumsal yapı; ekonomik faaliyetler ve ilişkiler ağından oluşan bir alt-yapıya ve ideoloji, inançlar, aile, siyasal özelliklerden meydana gelen bir de üst-yapıya sahiptir³⁵. Gerek toplumsal gerek kültürel yapının aile, din, dil, eğitim, ekonomi, hukuk ve diğer kurumlar ortak unsurlarıdır. Örneğin ekonomik gelişmişlik dereceleri belli göstergeler itibari ile

³¹ Keleş, a.g.e., s. 81.

³² Mustafa Erkal, *Sosyoloji (Toplumbilimi)*, (Gen.6.Baskı), İstanbul, 1995, s.344.

³³ Mehmet Yahyagil, *Kentlerin Kültürün Gelişimine Etkileri*, Sosyoloji Konferansları, İ.Ü.İ.F., İstanbul, 25.Kitap, 1998, s.105-120.

³⁴ Yahyagil,a.g.e., s.110.

³⁵ Lauer. R. H., *Perspectives On Social Change*, Boston, 1991, s.72.

benzerlik taşıyan ülkelerin, aile yapıları açısından çekirdek aile özelliği taşısa da aile içi ilişkilerde, kuşaklar arasındaki yardımlaşma ve diğer sosyal ilişkilerde önemli farklılar gözlemlenebilmektedir.

Kent kültürü kavramı açıklanırken kültür birikiminin bir ögesi olan, o kültüre ait değerleri temsil eden, tarihin ve doğanın kente bırakmış olduğu birikimi yansıtan temel ögeyi yani kent kimliğini belirtmek gerekmektedir. Her kentin kimliği, o kente ait süreklilik kazanmış, o kentle özdeşleşmiş ayırt edici özellikler taşır. Kimlik kavramı, canlılar ya da nesnelere için ayırt edici, farklılık oluşturan özellikler olarak tanımlanabilir³⁶. Yani sıra kimlik kavramı, benzerler arasında kıyaslama yani benzerine göre sahip olunan diğer ayırt edici özellikleri ortaya koyar. Kentler açısından kimlik ve kentsel imge olgusu, öncelikle görsel olarak ön plana çıkarken doğal, coğrafi, kültürel öğeler ve sosyal yaşam normlarını da içeren oldukça geniş bir tanımlama kapsamaktadır. Kevin Lynch Kent İmgesi (The Image of the City) adlı yapıtında, isimleri yer aldıkları kentlerin adı ile özdeşleşmiş öğelerden bahsetmektedir. Eiffel Kulesi Paris ile San Marco Meydanı Venedik ile, Topkapı Sarayı ve Mimar Sinan'ın camileri İstanbul ile, Empire State ve Manhattan'ın öteki gökdelenleri New York ile özdeşleşmiş simgelerdir. Gazimağusa'nın Namık Kemal Meydanı her tarihsel çağdan arta kalan fiziksel, görsel ve moral öğelerin oluşturduğu zengin bir kültürel doku taşımaktadır. Bu özellikler küreselleşen süreçte kentleri kendilerine çeken cazibe noktaları haline gelmektedir. Gerek ekonomik gerek sosyal ve kültürel açıdan da bu kentlere talebin artması kentlileri ve yöneticilerini bu alana çekme amacıyla ilginç noktalar ve yeni kimlik öğeleri bulmaya ve var olanı vurgulayarak sunmaya itmektedir. Kentlerin, mekânsal, fiziksel, toplumsal ve kültürel bir bütün oluşturan, kendine özgü kimlikleri vardır. Bir kentin kimliğini oluşturan onun kültür varlığı; kültürüne katkıda bulunan da kentin kimliğidir. Her ikisi arasında çok yakın bir etkileşimin bulunduğu yadsınamayacak bir gerçektir³⁷. Dolayısıyla kent kültürü kavramını dar anlamıyla, belediyenin tiyatro temsilcileri, sergileri, kitap fuarları, folklor gösterileri ve benzeri sanat ve kültür etkinlikleri olarak algılanması ve onunla yetinilmesi yanlış ve eksik bir kent kültürü anlayışıdır. Aranması gereken temel ölçüt, kalıcı kültür öğelerinin korunması, değerlendirilmesi ve geliştirilmesidir. Bu açıdan bakıldığında, son yıllarda çok kullanılan sürekli ve dengeli (sustainable, sürdürülebilir) gelişme kavramının, kent kültürünün korunması açısından elverişli, ancak değerlendirilip zenginleştirilmesi yönünden yetersiz bir kavram olduğu öne sürülebilir. Salt koruma ayağı ağır basan, gelişme yönü eksik bir kavramın, ekonomik, toplumsal ve kültürel yönlerden tutucu uygulamalarla sınırlı kalması, gerçek gereksinimlere yanıt vermemesi de tedirgin edici bir ihtimal olacaktır³⁸.

Kent kimliğini etkileyen en önemli unsurlardan biri de kırdan kente doğru yaşanan yoğun nüfus artışına hazırlıksız yakalanan ve talepleri karşılayamayan

³⁶ Kevin Robins, David Morley, *Kimlik Mekanları*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997, s.35-37.

³⁷ Ruşen Keleş, *Kültür Üzerine*, Mülkiye Dergisi, 2005, Cilt: 29, Sayı: 246.

³⁸ Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, *Sürdürülebilir Kalkınmanın Uygulanması*, Ankara, 1999.

kentlerin mevcut durumudur. Bu durum acil konut ve hızlanması gereken bir kentsel yenileme ihtiyacını doğurmaktadır. Kültürel yapının değiştiği, kentsel değerlerin korunma ihtiyacının göz ardı edildiği, sağlıklı kent gelişim süreci başlamaktadır. Öncelikle mevcut kent yapısının konut ihtiyacını karşılayamaması ile birlikte kent mekânının dışına taşan gecekondu baş göstermektedir. Kentlerdeki bu hızlı dönüşüm toplumsal alt yapının yetersizliği, gerekli koşulların tam olarak oluşmaması ve kentlere göç olgusunun bu eksiklikleri tetiklemesi ile birlikte günümüzün sosyal ve politik yaşamındaki karmaşanın temelindeki kaynağıdır. Kentlerin işlevsel özellikleriyle birlikte oluşan gelişim süreçlerinin gelişen ekonomik dinamiklere ve güçlü aktörlere bağlı olması ve bu mantığa göre gelişim göstermesi, ‘kentsel imgeleri’ de büyük ölçüde farklılaştırmakta ve değiştirmektedir. Ayrıca geleneksel doku içerisinde etkileşim ve değişim sürecine giren kentler gelişmiş dünyanın her hangi bir noktasında bulunabilecek sıradan bir caddeye dönüşmektedir. Bu dönüşüm kent kimliğinin fiziki, sosyo-ekonomik ve demografik yapıya bağlı olarak değişmesine neden olmaktadır. Kent görüntüsü küresel markaların yer aldığı tek tip yapılardan oluşan caddelerden oluşmaktadır. Bu süreçte yapılması gereken kentsel mekân öğelerinin yeniden ele alınarak değişen kültürel yaşamla birlikte yeni kimlikler ve imgeler kazandırmaya yönelik uygulamalara geçilmesidir. Ancak, kent kimliklerinin ve imgelerinin tekrar oluşturulmasında getirilecek önerilerde tek tip ve taklitçi olmayan, akılcı rasyonel çözümlere yer verilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla ulusal düzeyde küçük ölçekli de olsa kentlerin tarihi, kültürel ve doğal yapısını iyileştirmeye yönelik çabalar meydana getirilmelidir.

3. Küresel Kültür ve Kent

Küreselleşme, genel olarak iktisadi dönüşümün neden olduğu bir süreç olarak tanımlanırken, bu dönüşüm aynı zamanda somut kültürel değişim dinamiklerini de içinde barındırmaktadır. Küreselleşmenin, kültür temelinde tartışmaları, modernite sürecini olumlayan ve karşı duran söylemlerde şekillenmektedir. Küreselleşme Batı modernitesinin ilerlemesinin bir sonucu olarak kavramsallaştırıldığında, homojen bir süreç olarak somutlaşmaktadır³⁹. Küreselleşmeye tamamlanmamış bir olgu olarak bakıldığında ne ile karşılaşılır sorusuna cevap arayan Waters, bir sanal mekâna ulaşmaktadır. Waters’a göre küreselleşme semboller düzeyinde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla ulaşılabilecek netice kültürel küreselleşmedir. Dünyanın küçülerek küreselliğin bir bütün olarak algılanması ile beraber kültürel küreselliğin ortamının oluşması beklenmektedir⁴⁰.

³⁹ Nalan Yetim ve Ayşe Azman, “Türk Burjuvazisinde ‘Millilik Sorunu ve Kültürel Miras’” *Doğu Batı* Sa. 38, Ankara, 2006, s. 203-223.

⁴⁰ Malcolm Waters, 1995, *Globalization*, Routledge.

Küreselleşmenin homojenleşme tezi; özellikle ekonomik çerçevede, standartlaştırılmış bir tüketim kültürünün gereklerine uyulması ve görünüm açısından aşağı yukarı aynılaştırılmasını içermektedir⁴¹. Bu görüşlerde, dönüşümler genelde merkez ve çevre ayırımına dayanmakta ve merkez Batı'dan küreye yayılmaktadır. Küreselleşmenin kültürel dönüşüm süreci, kültürlerarası etkileşimin yoğunlaşması ile ilgili olarak ortak alanın büyümesi diye tanımlanan "akültürasyon" kavramıyla da açıklanmaktadır. Akültürasyon sürecini hızlandıran, yeni teknolojik buluşlarla desteklenen iletişim ve bilişim teknolojilerinin hızla gelişmesi ve genişlemesidir⁴². Bu dönüşüm süreci içinde, bütün kültürler ortak bir platformda buluşmakta ve aynılaşmaktadır. Bu bağlamda, başta tüketim ve eğlence normları düzeyinde aynılaştırma sağlayarak evrensel bir kültür oluşturma düzeyine ulaşılmaktadır. Bu tarz bir kavramsallaştırma, küreselleşmeye sadece tüketim kültürü çerçevesi içinde yaklaşmak ve yaklaşımları tek boyutlu olarak değerlendirmektir. Oysa küreselleşmeye, ekonomi, siyaset, kültür, teknoloji ve benzer alanlarda birbirleri ile eş zamanlı yaşanan, aralarında karmaşık ilişkiler bulunması açısından değerlendirilmesi gereken bir süreçtir. Dolayısıyla, küreselleşme sürecinin ekonomik boyutu yadsınmamakla birlikte kültürel bir yaklaşımın önemi de ortadadır.

İletişim teknolojilerinin gelişmesi küreselleşme boyutuna ciddi katkılar sağlamaktadır. Fakat küreselleşmenin kültürel boyutu, kültürel bazı dinamiklerin küreselleşmeye yol açıp açmadığı ile ilgilidir. Kültürün küreselleşme açısından önemli sonuçlara neden olduğu konusunda, kültürün biçim verdiği yerel hareketlerin küresel sonuçlara nasıl yol açtığı tespit edilmelidir. Bu anlamda toplumsal ilişkilerin çözümlenmesinde, küreselleşme, benzerliklerle birlikte farklılıkların, evrenselleşmeyle birlikte yerelleşmenin, modernleşmeyle birlikte gelenekselleşmenin eş zamanlı yaşandığı bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır⁴³.

Küreselleşme ve kültürel ilişkiler bağlamında yapılan analizlerin içeriğine bakıldığında, birbirine zıt eğilimleri içeren (yerel ve küresel, evrensellik ve tikellik gibi) diyalektik bir küreselleşme anlayışı görülmektedir. Mevcut kültür tanımlarında sabit bir yerellik düşüncesi ağır basmaktadır. Küreselleşme bu anlamda kültür tanımlamalarını derinden etkilemektedir. Kültürün oluşum sürecinde yerelliklerin önemi olmakla birlikte, uzak mesafeler arasında iletişimi sağlayan araçlar yeni kültürel biçimler ve dayanışma biçimleri üretmektedir⁴⁴. Appadurai'ye göre;⁴⁵ günümüz kültürel ilişkilerinin en önemli sorunu kültürel homojenleşme ve kültürel heterojenleşme arasındaki gerilimdir ve kültürlerarası

⁴¹ John Tomlinson, *Küreselleşme ve Kültür*, Ç:A. Eker, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2004, s.34.

⁴² Şaylan, *a.g.e.*, s. 141.

⁴³ Fuat Keyman, "*Globalleşme Söylemleri ve Kimlik Talepleri: Türban Sorununu Anlamak*" *Global Yerel Ekseninde Türkiye içinde*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, s.17.

⁴⁴ Tomlinson, *a.g.e.*, s.43.

⁴⁵ Appadurai, A.; "Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy", London, 2000'den aktaran Servet Karabağ; *Mekanın Siyasetleşmesi*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2006, s.187.

etkileşimi, karışımı sağlayan ve küresel kültürü oluşturan küreselleşmenin yol açtığı kültürlerarası akışlar beş grupta toplanabilir:

İlki, insan hareketliliği ile ilişkili olan akıştır. Bu hareketlilik uluslararası düzeyde yer alan her türlü insan hareketliliğini kapsamaktadır. İkincisi, üretim ve malların hareketliliği ile meydana gelen, teknolojik akıştır. Üçüncüsü, döviz piyasaları ve borsalardaki hızlı para yani sermaye hareketliliğinin oluşturduğu, finans akışıdır. Dördüncüsü, bilişim teknolojilerinin etkisiyle, enformasyonu arttıran medya akışıdır. Beşincisi de, devlet ve devletsiz örgütler tarafından oluşturulan ideolojik akıştır.

Aslanoğlu'na göre,⁴⁶ küreselleşme süreci, eş zamanlı olarak, iki kültür görüntüsü sunmaktadır. Bunlardan ilki, tek bir dünya kültürü oluşumuna ilişkindir. Tüm heterojen kültürler, dünyayı kapsayan hâkim kültürün içinde erimekte ve yok olmaktadır. İkinci kültür görüntüsü ise, kültürlerin sıkışması ile ilgilidir. Farklı kültürler, herhangi bir örgütleyici unsur olmaksızın yan yana akmaktadır. Kültür alan olarak düşünüldüğünde gelişmiş iletişim olanaklarının kültürlerin karşılaşmasına ve birlikte hareket etmesine olanak sağladığı görülmektedir. Giderek artan kültürel hareketlilik ve küresel alan kültürün küreselleşmesinin ikinci ayağını oluşturmaktadır. Kültürün küreselleşmesinin temel dinamiği aslında, teknolojik gelişmeler ve ekonomi kaynaklı olayların dünya toplumlarında aynı şekilde oluştuğu şeklinde algılanmasıdır. Modernite içinde, kültürün iki önemli özelliği vardır; birikilerek aktarılıp, evrimsel bir değişim göstermesi ve zaman içinde kültür öğelerinin birbirlerini etkileyerek bütünlük kazanması durumudur. Küreselleşme ile boyutları farklılaşan ama bütünsel ve hâkim bir kültür oluşumu içinde bulunma ve baskın çoğulcu kültürü benimseme biçimi aynıdır. Dolayısıyla denilebilir ki küreselleşme bir yandan yeni bir kültür oluşturmakta diğer yandan ise var olan kültürleri kendi baskın kültürü ile özdeşleştirmeye çalışmaktadır.

Giddens'a göre⁴⁷ küreselleşme, kültür anlamında hiç de tarafsız değildir ve sonuçları açısından da hiç de olumlu olmayacaktır. Küreselleşme rahatsız edici bir şekilde Batılılaşma damgası taşımaktadır. Kültürel olarak dayatılan ve küreselleşme içinde ifadesini bulan çok uluslu şirketlerin tamamına yakınının Batı kaynaklı olması bu kültür göçünün anlamını daha da iyi anlatmaktadır. Bu şirketler aracılığıyla yayılan ve tüketim alışkanlıklarının değişmesine neden olan bu kültür vasıtasıyla insanların, dünyanın hemen her yerinde yeme, beğeni, eğlence tarzları aynılaşmıştır. Modernliğin tek bir merkezden yayılarak çevre ülkelerde etkili olması, çevre ülkeleri modernleşme süreci yerine çevreselleşme sürecine sokmuştur. Merkez-çevre kuramı bu doğrultuda kültürel karışım süreçlerinin belirleyicisi olmuştur. Az gelişmiş ülkelerde modernleşme batı modernitesinden farklı geliştiği saptaması ilk kez bu kuramla yapılmıştır. Örneğin Türkiye'de kentleşme literatürü incelendiğinde gecekondular anlamında bir

⁴⁶ Aslanoglu, *a.g.e.*, s.160.

⁴⁷ Anthony Giddens, *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*, Çev. Osman Akinhay, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, s.115.

hibritleşme görülmektedir. Farklı sosyal grupların mekânsal olarak ayrılmasına ve üst gelir grubuna dâhil olan kesimin orta çağ kentlerinde olduğu gibi etrafı çevrili alanlarda yaşamalarına Brezilyalılılaşma⁴⁸ denilmektedir. Brezilyalılılaşma bir yönüyle bu süreçte ortaya çıkan hibrid yapıların küreselleşme sürecine dâhil olarak küresel kültür içerisinde akmasıdır. Dolayısıyla zaman ve mekân deneyimlerinin bir arada olduğu yoğun bir şekilde küreselleşmenin etkisi altında olan dünyamızda saflıktan söz etmek mümkün değildir. Kültürler karşılaşmakta, iletilmekte ve iç içe geçmektedir.

Bu aşamada kentler dünya kültürünün karşılaştığı mekânlar olarak ön plana çıkmaktadır. Ekonominin ve yönetimin merkezi olarak kent, insanların yerleşik hayata geçmeleri kadar eski bir tarihi kültürel geçmişe sahiptir. Kentlerin ortaya çıkmasına uygarlıkların doğuşu gözü ile bakılmaktadır. Ekonomik ve kültürel aktivitelerin kentte yoğunlaşması insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Kentler, parçası oldukları toplumun ya da ülkenin kültür sisteminin aynasıdır. Kentlerin ekonomik ve toplumsal yapı özellikleri, içinde buldukları ülkenin teknolojik ve ekonomik gelişme düzeyi ile yakından ilgilidir⁴⁹. Son yıllarda, görünür sonuçları yaşanmaya başlanan küreselleşme olgusunun geliştiği ve ilerlediği merkezler olarak görülen kentlerin kültürlerarası akışı hızlandıran merkezler olma özelliği ön plana çıkmaktadır. Kentler bir yandan küresel bir kültür biçimini yayma işlevini görürken, bir yandan da küreselleşmeye karşı yerel kültürlerini ön plana çıkarıp, bu kültürlerin canlı tutulmalarını da sağlamaktadır. Küreselleşmenin ulus devlet oluşumlarının etkilerini azaltıcı etkisi kentler düzeyinde mikro milliyetçilik akımlarının doğmasına ve cemaatçilik gibi aslında kapalı toplum tipi oluşumlarına sahne olmaktadır. Son dönemlerde, yerleşme ile birlikte sürdürülen kimlik tartışmalarına yön veren de esas olarak kentsel düzeyde oluşan bu tip yerel kültürlerin güçlenmesidir.

4. Modernizm – Postmodernizm ve Değişen Kent

Modernizm kavramının aydınlanma dönemi ile birlikte ortaya çıktığı, hümanizm ve demokrasi temeli üzerine yükselen bir düşünce sistemi olduğu bilinmektedir. ‘Modern’ kelimesi Latince kökenli «modo» (son zamanlar)’den türetilmiştir. Kökeni itibariyle, yeni olanı eski olana göre olumlamaktadır⁵⁰. Klasik Çağdan modernizme geçiş sürecinde önemli bir rol oynamıştır. Klasik çağda dinin ve kilisenin egemenliği altında olan Batı düşünce dünyası modernizm

⁴⁸ Featherstone, Undoing Culture; John Wiseman, Global Nation? *Australia and the Politics of Globalization*, Cambridge, Cambridge University Press, 1998, s. 60.

⁴⁹ Mustafa Ökmen, *Ekonomik Dönüşüm Sürecinde Yönetim, Kent ve Kentleşme İlişkileri Üzerine Bir Tartışma*, Çizgi Yayınevi, Konya, 2003, s. 258-259.

⁵⁰ Kasım Küçükalp, *Nietzsche ve Postmodernizm*, İstanbul: Kibele Yayınları, 2010, Syf. 82’den; Kumar, Krishan, *Sanayi Sonrası Toplumdan Post-Modern Topluma Çağdan Dünyanın Yeni Kuramları*, Ankara: Dost Yayınları, 1999, s. 88.

ile din etkisinden çıkmıştır. Modernizmle birlikte akıl ve aklın egemenliğinde ortaya çıkan ticaretten felsefeye, günlük yaşamdan bilimsel söylemlere kadar her türlü yaklaşım yeniden şekillenmiştir. Bu süreçte dinin kutsal, soyut ve Tanrı temelli açıklamalarının yerini bilimsel, somut ve akıl odaklı değerlendirmeler almıştır. Pozitivizm, rasyonalizm, emprizm, varoluşçuluk gibi felsefi akımlar toplumsal hayatı ve bilimsel yaklaşımı belirleyen önemli felsefi söylemler olmuştur. Foucault'nun görüşlerine göre de akıl ve bilim ilerlemenin aracıdır, nesnel ve evrensel bilgiye akıl ve deney yoluyla ulaşılabilir⁵¹.

Modernite kent bağlamında; genişleyen kapitalist pazarın itici gücüyle oluşan, sanayi hamleleri, nüfus hareketleri, kentleşme ile meydana getirilen nesnel bir modernleşme sürecindedir. Bu açıdan bakıldığında modernitenin iktisadi süreç ve kültürel vizyon birleşimi olduğu görülür. Berman'a göre modernite, kendini dönüştüren mekânsal bir deneyimdir. Bu süreçte kent, kırdan göç eden toplulukların modernite deneyimlerini yaşadıkları alanlardır. Kentin insan davranışlarından, sanata, teknolojiye kadar geniş bir alanı etkileme gücü olduğundan gelen her bireyin kentli olacağı düşüncesi bulunmaktadır.

Postmodernizm; önüne aldığı 'post' eki ile modernizmin devamı, sonucu reddi gibi anlamlarda kullanılmıştır. Devamı ya da reddi olarak yorumlayan düşünürlerin buldukları ortak nokta postmodernizmin bir şekilde modernizmle ilişkili olduğudur. Modernizm kavramının iddia ettiği gibi mükemmelliğe ulaşmadığı fikirlerinin yaygınlaşması postmodernizm görüşünün ortaya çıkmasında etkili rol oynamıştır. Bu süreç; iki büyük dünya savaşı, sosyalizm ve faşizm gibi baskıcı rejimler, sömürgecilik girişimleri ve insan geleceğini tehdit eden boyutlarda küresel ısınma ve benzeri ekolojik sorunlara sahne olmuştur. Modern akıl evrenselliği, birlik ve bütünlüğü, aynı kuralların her yerde geçerli olduğu görüşünü ileri sürmektedir. Post-modernizm düşüncesi ise modernizmin aksine her durumun farklı olduğunu, özel bir biçimde anlaşılması gerektiğini ve her duruma yönelik farklı sonuçlar olabileceği yani tek gerçeklik olmadığı düşüncesini savunur⁵². Postmodernizm, çoğulculuk ve parçalanmanın kabul gördüğü, farklılıkların, çeşitliliğin mekânı olarak görülmektedir. Modernizmde yer alan bireyin sınırlandırılarak kalıplaştırılması fikrine karşı çıkar. Foucault, analizlerinde cinsiyet, okul, hapisane, aile vb. odaklar üzerinde durarak sosyal kontrol stratejileri ile insanı inceler. Foucault'a göre yerel olarak etkili güç odaklarının baskısı engellenmedikçe, kapitalizmde global bir değişim hareketi mümkün olamaz. Modernizmin tekil kentine karşı 'heterotopia' yani birden fazla gidilmek istenen dünya varlığından söz eder⁵³.

⁵¹ Betül Çolak, Postmodernizm Bağlamında Michel Foucault'nun Ahlak Anlayışı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı, Ankara, 2008, s.3.

⁵² Richard Appiganesi ve Chris Garratt, *Postmodernizm: Yeni Başlayanlar İçin*, İstanbul: Milliyet Yay, 1998, s. 4.

⁵³ Aslanoğlu, *a.g.e.*, s.108.

Postmodernizmde etkili olan parçalanmadır. Postmodern parçalanma doğrudan kişiliği hedef almaktadır. Burada postmodernitenin iki özelliği görülür: Gerçekliğin yerini imajın alması ve şizofrenik parçalanmışlığın anlara dönüşmesi. Yaşamın anlardan çok verilen imajlar üzerine kurgulanması anlamlı zincirler arasındaki bağı koparmaktadır. Birey geçmiş, bugün ve gelecek arasında ki bağı birleştiremediğinde şizofreni durumu ortaya çıkmaktadır. Postmodernist kuramlar, evrensel birey fikrine, gelişimi ve eşit olma sürecine eleştiriler getirmektedir. Kentlerin gelecek kuşaklara, kente göç eden bireylere aktarılacak olan kentli kültürün mekânı olmadığını, parçalandığı ve bir yandan farklılıkların olduğu bir yandan ise farklılıkların giderilerek çeşitli imajların gerçeklik kavramını sorgulattığı bir durumun varlığından söz edilmektedir⁵⁴.

Kentler ortaya çıktıkları andan beri ticaret, yönetim ve din hiyerarşisinin odaklaştığı noktalar olmuşlardır. Günümüzde de giderek kentlerin önem ve işlevi artmaktadır. Kentler, haber, mal, sermaye, insan vb. öğelerin değişimlerinde oldukça etkili bir rol oynamaktadır. Diğer önemli bir husus ise zaman ve mekân üzerinde de etkili olduğudur. Harvey'in sermayenin kentleşmesi kavramında; mekânın önemi kapitalist üretim ilişkilerinin açıklanması ile yani zamanın mekânı içine alarak tahrip etmesi ile açıklanır. Zaman-mekân kavramları açısından bakıldığında; mekânın zaman içinde tahribinin en çok ekonomik düzlemde olduğu görülmektedir. Telgrafın keşfinden, otomobilin kullanılmasına ve günümüz iletişim ve bilişim teknolojisindeki gelişmelerle bir günlük süreç kullanım açısından daha uzun bir hale gelmiştir. Bu dönüşüm tüketim alışkanlıklarından günlük aktivitelere kadar birçok unsuru etkilemiştir. Yaşananların yoğunluğu birey için tanımlanan zaman-mekân algısında kaymalara sebep olmaktadır. Aynı gün içerisinde hangi zaman ve mekânda olduğunu hatırlayamama fikri ile beraber küresel ticaret, mesafelerin yakınlaşması, hayat tarzındaki farklılıklar gibi hızlı değişimler bireyin güvenlik alanında sarsılmalara sebep olabilmektedir. Bu durum yaşamın her alanında yaşanmaktadır örneğin; Konya fasülyesi ve Kaliforniya avakadosunu birlikte satılırken görebiliriz. Kültür hızla parçalanırken ekonomik ve sosyal olan kavramlar kültür kavramı ile ifade edilmeye başlanmıştır.

Bireyler açısından hayatın hızı bu denli değişirken kente bakıldığında mekân kavramının da değiştiği görülmektedir. Dünya birbirine yaklaşırken kentsel mekânlar hiper alanlar olarak yoğunluk kazanmaktadır. Global sermaye ile birlikte bazı kentler yeniden ulus devleti aşan bir önem kazanmaktadır. Bazı kentler sermayeyi çekme amacı ile konum ve ekonomik olarak üst noktalarda yer almaktadırlar. Ekonomik, tarihsel ve jeopolitik konumları kent üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. Kentlerde uluslararası ekonomik faaliyetleri çekebilmek için gerekli alt yapı, iş merkezleri, havaalanları ve iletişim ağlarını kurulması gerekmektedir. Zaman-mekân sıkışması bağlamında kentlerin dünya ekonomisinde belirleyici olabilmesi için iç mekânlarında da farklılaşmalar

⁵⁴ David Harvey, *The Condition of Postmodernity*, Oxford, Blackwell, 1989, s.45.

yaşanmaktadır. Mimari ve kentsel tasarım kentin görüntü ve algısında önemli rol oynamaktadır.

Türkiye’de ki kentler açısından bakıldığında; modernite sürecinde batıdaki kentler kadar etkilendiği ortadadır. Toplumsal etkiler ve sonuçlar farklı olsa bile iletişim teknolojisinin etkisi hızlı ve sürekli olmuştur. Bir yandan iletişim bilişim teknolojilerindeki değişimler kentsel yaşamın iç ritmini hızlandırarak parçalanmaya yol açmakta, diğer yandan ise batının gelişmiş kentlerindeki kültürel parçalanma küreselleşmenin etkisi ile kentlerimize taşınmaktadır. Kentlerimizde yer alan bir diğer önemli unsur ise göçtür. Göç eden her grup dünya ekonomisi ile hızlı bir bütünleşmeye girmeyebilir. Göç edenlerin öncelikle iş, ev ihtiyacını karşılamak daha sonra kentli kültürü benimseyeceği fikri vardır. Bu süreçte hemşerilik bağlarının kaybolup yerini kentlilik duygusu alacağı düşünülmektedir. Fakat yapılan araştırmalar hemşerilik fikrinin kaybolmadığı aksine artan bir nitelik kazandığını göstermektedir. Bu gruplar arasında borç, düğün, cenaze vb. alanlarda dayanışma artmaktadır. Kentsel kültürün tamamen kabulü yerine hem bazı farklılıklar oluşmakta hem de bir takım farklılıklar giderilerek kentli kavramının anlam değiştirdiği görülmektedir. Bu bağlamda kentli kültür ile bütünleşmek yerine kentin fırsatlarını kullanan gruplar kentli olarak değerlendirildiğinde durum daha anlaşılır hale gelmektedir. Kentteki fırsatlardan yararlanma konusunda uzlaşa sağlandığında yani farklı kültürlerin karşılaşacağı yerel hizmetler üretildiğinde uyumsuzlukların azaldığı görülmektedir⁵⁵.

SONUÇ

Özellikle göç ile kente gelen bireylerin yeni girdiği bir toplumda, bir kent toplumu içindeki yerine, rolüne alışması, temel sosyal ilişkilerini çevrenin yardımıyla da olsa kurabilme ihtiyacı vardır. Daha sonra birey ekonomik aktiviteler yoluyla sosyal yaşama, toplumsal kurumlara katılır. Bu aşamada evrensel olarak gözlemlenen bir durum kültürel değerlerin, normların değişmesinde yaşlı kuşağın daha dirençli, genç kuşağın ise daha istekli bir tutum içinde olmasıdır⁵⁶. Kente gelen bireylerde genel olarak kadınların bir işte çalışması, çocuk bakımının eşler tarafından paylaşılması, aile içi kararlarda kadın erkek eşitliğine doğru bir geçiş olması, evlenme ile ilgili şekil ve adetlerdeki yenilikler ve diğer bazı temel konularda değişim yaşanmaktadır⁵⁷.

Kent yaşamında yer alan bireyler doğal olarak kentte yer alan ilişki sisteminin içine girmektedir. Kentin fiziksel yapısını oluşturan doğası, tarihsel eserleri, binaları, caddeleri, sokakları, ibadet yerleri, alışveriş ve eğlence merkezleri kent toplumunun doğal üyesi olan bireyi birincil derecede etkileyen maddi kültür unsurlarıdır. Bireyde aidiyet duygusu artıkça, kentlileştikçe,

⁵⁵ Manuel Castells, *The Urban Questions*, Edward Arnold Press, 1977, s. 445.

⁵⁶ McIver, R.M. ve Page, C.H., *Cemiyet*, MEB Yayını, İstanbul, 1994, s.115-117.

⁵⁷ Beşir Atalay ve diğ., *Türk Aile Yapısı*, DPT Yayını, No:2313, Ankara, 1992, s.99.

kendisini bu maddi öğelerle özdeşirmeye çalışacak ve etkilenecektir. Diğer yandan ise kent yaşamının karmaşık ilişkiler yapısı bireyi değişik sosyal sınıflardan insanlarla karşı karşıya getirerek ayrıca küçük yerleşim yerlerinde rastlanmayan oranda bir kitle kültürü akımının etkisinde kalacaktır. Çünkü kentte kitle kültürünü taşıyan unsurlar çeşitlilik kazanmıştır. Short, kentin dünya ekonomisine bağlanmasının önemli olduğunu, ancak bu bağın yalnızca ticari ya da finansal yollarla yapılmaması gerektiğini ifade etmektedir. Buna ilave olarak turizm, tarih, kültür gibi değerlerin de ön plana çıkması mümkündür. Bu sayede her kentin farklı yapısı gereği kentlerin kendilerine özgü kültürel değerlerinin olacağı öne sürülmektedir⁵⁸.

Kentlerde kültürün gelişmesi açısından zamanımızda etkili bir güç olan medya organlarının ülkelerarası iletişimi yoğunlaştırması halk kültürü, kitle kültürü ve yüksek kültür adı verilen sanat birikimi ayırımını ortaya çıkarmıştır. Kitle kültürü teorisi, kitle kültürünün nasıl ortaya çıktığını açıklamakta fakat sosyal ve kültürel değişimi tam olarak aydınlatamamaktadır⁵⁹. Diğer bir önemli konu ise kentleşme süreci içerisinde yer alıp ekonomik açıdan yeterliliğini tamamlamamış, eğitim düzeylerine uygun bir iş bulamamalarından dolayı kentin dış semtlerinde güç sosyal ve fiziksel koşullarda yaşamını sürdürme zorunda kalan ailelerin durumudur. Zor ve sağlıksız bir çevrede yaşamak durumunda kalan bu insanlar sefalet kuşakları veya ghetto kültürü oluşturulmaktadır⁶⁰. Bu durum neticesinde toplumda farklı kültürel çevreler gelişmekte, kitle kültürü özellikle genç kuşak üzerinde daha olumsuz bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda kentlerin fiziksel ve sosyo-ekonomik özelliklerinin meydana getirdiği kültür çevresi, hem kitle kültürünün doğuş merkezi hem de etkilenme alanları durumundadır. Kentler; popüler, kitle kültürü ve aynı zamanda yüksek kültür olarak anılan sanatsal aktivitelerin sergilendiği yerleşim alanları olması bakımından ilgi odağıdır.

Yaşanılan mevcut durum içerisinde kentler ile birlikte kent yönetim birimleri de bu süreç içerisinde yer almakta ve bu birimlere önemli görevler düşmektedir. Kentlerin, kendilerine kent olma özelliğini veren kent yönetim birimlerinin, iki büyük kültürel görevi vardır. Bunlardan birincisi maddi kültür mirasını korumak, diğeri ise ülkenin temel kültürel değerlerine uygun bir yapılaşma sağlamaktır.

KAYNAKÇA

Akkoyunlu, Kıvılcım, *Sürdürülebilir Kent*, Kent ve Politika: Antik Kentten Dünya Kentine, Der: Ayşegül Mengi, İmge Yayınevi, Ankara, 2007.

⁵⁸ Christine L. Fry, "Globalization and the Experiences of Aging", *Gerontology & Geriatrics Education*, 2005, 26:1, s.10.

⁵⁹ Dominic, Strinati, *An Introduction To Theories Of Popular Culture*, Routledge, London, 1995, s.45.

⁶⁰ Orhan Türkdoğan, *Değişme-Kültür ve Sosyal Çözüm*, TDAV Yayını, İstanbul, 1988, s.109.

- Appandurai, A.; *Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy*, London, 2000'den aktaran Servet KARABAG; *Mekanın Siyasetleştirilmesi*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2006.
- Appiganesi, Richard ve Chris Garratt, *Postmodernizm: Yeni Başlayanlar İçin*, İstanbul: Milliyet Yay, 1998.
- Aslanoğlu, Rana, *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*, Asa Kitabevi, Bursa, 1998.
- Atalay, Beşir ve diğ., *Türk Aile Yapısı*, DPT Yayını, No:2313, Ankara, 1992.
- Bauman, Zygmunt, *Sosyolojik düşünmek*. (A. Yılmaz, Çev.), Açılım Kitap, İstanbul, 1998.
- Burke, Peter, *Yeni Çağ Başında Avrupa Kültürü*, Çev: Göktuğ Aksin, Ankara, İmge Kitabevi, Önsöz.
- Castells, Manuel, *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür*, İkinci Cilt (Kimliğin Gücü), (Çev.) Ebru Kılıç, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006.
- Christine L. Fry, *Globalization and the Experiences of Aging*, Gerontology & Geriatrics Education, 2005, 26:1, s.10.
- Çolak, Betül, *Postmodernizm Bağlamında Michel Foucault'nun Ahlak Anlayışı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı, Ankara, 2008.
- Doğan, Ali Ekber, *Yeni Uluslararası Göç Dalgasının Eşiğinde: Dünya Kentleri'ne Göç, Kentleşme Göç ve Yoksulluk*, Ahmet Alpay Dikmen (ed.), 7. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi, Ankara, İmaj Yayıncılık, 2002, s. 20-53.
- Durkheim, Emile, *The Rules of Sociological Method*; 1895.
- Eagleton, Terry, *Kültür Yorumları*. (Ö. Çelik, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005.
- Eliot, Thomas, *Notes Towards the Definition of Culture*. London: Faber, 1962.
- Erkal, Mustafa, *Sosyoloji (Toplumbilimi)*, (Gen. 6.Baskı), İstanbul, 1995.
- Featherstone, Mike, *Undoing Culture, Globalization, Postmodernism and Identity*, London: Sage Publications, 1995.
- Galley, C. C., *Cultural Policy, Cultural Heritage And Regional Development*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, The State University of New Jersey, New Jersey, 2001.
- Giddens, Anthony; *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*, Çev. Osman Akınhay, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000.
- Gökalp Ziya, *Türk Medeniyeti Tarihi*, İstanbul, 1925.
- Güvenç, Bozkurt, *İnsan ve Kültür*, (9.bs.). İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002.
- Güvenç, Bozkurt, *Kültürün ABC'si*, (2.bs.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002.
- Hannerz, U., *Cultural Complexity: Studies In The Social Organization Of Meaning*, New York: Columbia University Press, 1992.
- Harvey, David, *The Condition of Postmodernity*, Oxford, Blackwell, 1989.
- Kartal, Kemal, *Kentleşme ve İnsan*, Ankara, 1978.

- Kavruk, Hikmet, *Anakente Bakış*, Hizmet İş Sendikası Yayınları, Ankara, 2002.
- Keleş, Ruşen, *Kent ve Kültür Üzerine*, Mülkiye Dergisi, Cilt: 29, Sayı: 246, 2005.
- Keyman, Fuat; *Globalleşme Söylemleri ve Kimlik Talepleri: Türban Sorununu Anlamak, Global Yerel Ekseninde Türkiye İçinde*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, s.17.
- Kongar, Emre, *Kültür Üzerine*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1989.
- Köktürk, Milay, *Kültürün Dünyası*, Hece Yayınları, Ankara, 2006.
- Küçükalp, Kasım, *Nietzsche ve Postmodernizm*, İstanbul: Kibele Yayınları, 2010.
- McIver, R.M. ve Page, C.H., *Cemiyet*, MEB Yayını, İstanbul, 1994.
- Mejuyev, V., *Kültür ve Tarih*. (S. H. Yokova, Çev.). Ankara: Başak Yayınları, 1987.
- Moles, Abraham, *Kültürün Toplumsal Dinamiği*. (N. Bilgin, Çev.). İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları. 1983.
- Ökmen, Mustafa, *Ekonomik Dönüşüm Sürecinde Yönetim, Kent ve Kentleşme İlişkileri Üzerine Bir Tartışma, Küresel Sistemde Siyaset, Yönetim ve Ekonomi*, (Editör: Akif Çukurçayır), Çizgi Yayınevi, Konya, 2003.
- Robins, Kevin, Morley, David, "Kimlik Mekanları", Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997.
- Strinati, Dominic, *An Introduction To Theories Of Popular Culture*, Routledge, London, 1995.
- Şaylan, Gencay, *Demokrasi ve Demokrasi Düşüncesinin Gelişmesi*, TODAİE, Ankara, 1998.
- Tekeli, İlhan, *Kentleşme Yazıları*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1982.
- Tomlinson, John, *Küreselleşme ve Kültür*, Ç:A. Eker, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2004.
- Türkdoğan, Orhan, *Değişme-Kültür ve Sosyal Çözülme*, TDAV Yayını, İstanbul, 1988.
- Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, *Sürdürülebilir Kalkınmanın Uygulanması Raporu*, Ankara, 1999.
- Uçkaç, Leyla, *Kentsel Tasarımın Kent Kimliği Üzerine Etkileri, Keçiören Örneği*, Ankara, 2006,
- UNESCO, *Mexico City Declaration on Cultural Policies*, http://portal.unesco.org/culture/en/files/12762/11295421661mexico_en.pdf/mexico_en.pdf.
- Uygur, Nermi, *Kültür Kuramı*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006.
- Waters, Malcolm, *Globalization*, Routledge, 1995.
- Williams, Raymond, *Anahtar Sözcükler: Kültür ve Toplumun Sözvarlığı*. (S. Kılıç, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.
- Williams, Raymond, *Anahtar Sözcükler: Kültür ve Toplumun Sözvarlığı*. (S. Kılıç, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.

- Yahyagil, Mehmet, *Kentlerin Kùltürün Gelişimine Etkileri*, Sosyoloji Konferansları, İ.Ü.İ.F., İstanbul, 25.Kitap, 1998.
- Yetim, Nalan ve Azman Ayşe, *Türk Burjuvazisinde Millilik Sorunu ve Kültürel Miras*, Doğu-Batı Dergisi, Sa. 38, Ankara, 2006, s. 203-223.